

Ki távo (5Mózes 26:1–29:8.) פְּרִשְׁתָּ כִּי תָבוֹא

Szemelvények

וְהָיָה כִּי תָבוֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נַחֲלָה, וִירְשָׁתָהּ וַיִּשְׁבְּתָּ בָּהּ. (דברים כו, א)
És lesz, midőn bemegy az országba, amelyet az Örökkévaló, a te Istened ad neked birtokul, és elfoglalod azt, és lakni fogsz benne... (5Mózes 26:1.)

És lesz, midőn bemegy... és elfoglalod azt, és lakni fogsz benne... – מגיד – Ez azt tanítja, – שלא נתחזבו בבכורים – hogy nem kellett hozniuk termésük zsengéjéből, – עד שִׁכְבְּשׁוּ אֶת הָאָרֶץ – amíg meg nem hódították az országot – וחלקוה – és fel nem osztották azt.

וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל פְּרֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תִּבְיֵא מֵאֶרְצֶךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ וְשָׂמַתָּ בַטֶּנָּא, וְהִלַּכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשֹׁכֵן שְׁמוֹ שָׁם. (דברים כו, ב)

...akkor végy a föld minden gyümölcsének zsengéjéből, amelyet betakarítasz országodban, amelyet az Örökkévaló, a te Istened neked ad; és tedd kosárba, és menj arra a helyre, amelyet majd kiválaszt az Örökkévaló, a te Istened, hogy ott honoljon a neve. (5Mózes 26:2.)

[A „zsengéjéből” kifejezésben szereplő „mé...”, „-ból/-ből” előtag utal rá, hogy] nem minden zsengéből, – שאין כל הפירות חייבין בבכורים – mivel nem minden gyümölcsre vonatkozik a zsengék beszolgáltatásának kötelezettsége, – אלא שבעת המינין בלבד – hanem csupán a hét [Izraelben őshonos] fajtára. – Ugyanis ebben [a versben] az „ország” szó szerepel: [„amelyet betakarítasz országodban”], – ונאמר להלן – fentebb pedig: – מה להלן משבעת המינים – [1] „...búza és árpa... országában.” – Amiképpen ott az utalás arra a hét fajtára vonatkozik, – שנושפתכה בהן ארץ – ugyanígy az utalás itt is – שכן שבעת המינים – Erec Jiszrael dicséretére történik, – אף כאן – amelyért Erec Jiszraelt dicsérik, – אשר ישרא – ami [nem más, mint] a hét fajta.

– זית אגורי – [A fentebb idézett vers] olívaolaja – זית שמן – az *águri* olajbogyóból [való], – ששמןו אגור בתוכו – [amelyet azért így hívnak,] mert az olaja belül gyúlik össze. [Az „*águr*” azt jelenti: „gyújtott”.][2]

– הוא דבש תמרים – a datolya – א [versben említett] méz pedig – ודבש – a datolya mézére vonatkozik.

מראשית ...zsengejéből... – אדם יורד לתוך שדהו – Amikor egy ember belép a földjére – ורואה תאנה שבכרה – és ott észreveszi az első érőben lévő fűgét, – כורף עליה גמי – körültekeri azt egy papiruszszállal – לסימן – megjelölendő azt, – ואומר – majd pedig kijelenti: – הרי זה בכורים – „Ez bikurim.” [Magától értetődik, hogy az ember éretlen gyümölcsből nem tesz felajánlást. Mire azonban az egész termés beérik, már lehetetlen lenne eldönteni, melyik gyümölcs ért be legelőször. Ezért szükséges az első már érésben lévő gyümölcs ilyenén való megjelölése.]

וענית ואמרת לפני יהוה אלהיך ארמי אבד אבי ויגד מצרימה ויגר שם במתי מעט, ויהי שם לגוי גדול עצום ורב. (דברים כו, ה)

És te szólalj meg, és mondd az Örökkévaló, a te Istened színe előtt: Az arámi elpusztította volna atyámat, majd lement Egyiptomba, mint jövevény élt ott csekély számmal, és ott nagy, hatalmas és nagyszámú néppé lett. (5Mózes 26:5.)

És te szólalj meg... – לשון הרמת קול – Ez egy fennhangon tett kijelentésre utal.

...Az arámi elpusztította volna atyámat... – מזכיר חסדי – Megemlékezik az Isten jóakarataról, [noha az arámival történt incidens nincs közvetlen kapcsolatban az ország fentebb[3] említett odaajándékozásával].

– „Az arámi elpusztította volna atyámat,” – לבן בקש לעקור את – [azaz az arámi] Lábán meg akart semmisíteni mindent, – כשרדף – amikor üldözőbe vette Jákobot.[4] – ובשביל שחשב לעשות – Mivel szándékában állt cselekedni, [azaz kiirtani Jákobot és családját,] – חשב – az Isten szemében ez olyan volt, – כאלו עשה – mintha valóban cselekedett volna; – שאמות העולם – mert a pogány népek esetében – חושב – az Örökkévaló egyenlőségjelet tesz – למעשה רעה כמעשה – a gonosz szándék és a tett közé.

...majd lement Egyiptomba... [Ez egy új epizód, amelynek nincs köze a Lábánnal történetekhez. Tehát ezt úgy kell érteni, hogy] – ויעוד אחרים באו עלינו – mások is ellenünk törtek, – לכלותנו – hogy megsemmisítsenek bennünket, – שאחרי זאת – mert ezt követően – ירד – Jákob lement Egyiptomba.

...csekély számmal... – בשבעים נפש – Hetven lélekkel.[5]

ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך יהוה אלהיך ולביתך, אתה ושלוי ונגר אשר בקרבך. (דברים כו, יא)

És örülj mindannak a jónak, amit az Örökkévaló, a te Istened adott neked és háznak, te és a lévi meg a jövevény, aki közötted van. (5Mózes 26:11.)

És örülj mindannak a jónak... – מבאן אמרו – Innen tanuljuk, – אין קורין מקרא בכורים – hogy nem olvassuk fel ezt a fejezetet,

[amit a zsengek hozásakor kellene,] – אֵלֶּא בְּזִמְנֵי שְׂמִיחָה – csak az örvendezés idejében, – מִעֲצַרְתָּ וְעַד הַחֵג – ami sávuottól-szukkotig tart, – וַיִּינּוּ וְשָׂמְנוּ – ugyanis ekkor gyűjtik be a termést, – וּפִירוֹתָיו – a gyümölcsöt, – a bort és az olajat. – אָבֵל מִהַחַג וְאֵילָף – szukkottól azonban – מְבִיא – [csak a zsengeket] hozdad, – וְאַיִנוּ קוֹרֵא – és ne olvasd fel [ezt a fejezetet].

Annak ellenére, hogy [Annak ellenére, hogy nincs saját szántó földjük] a lévieknek is kötelező zsenget hozni, – אִם נָטְעוּ – ha ültettek a városaikban.

Hozzon [ő is], – מְבִיא – **...meg a jövevény, aki közötted van.** – וְהִגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ – de ne olvasson fel [a fent leírt hálaszöveget], – וְאַיִנוּ קוֹרֵא – שאִינוּ יָכוֹל – mert nem mondhatja azt, – לְאָבוֹתֵינוּ – hogy „...[megesküdött...] ősatyáinknak...”. [6]

כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית שנת המעשר, ונתתה ללוי לגר ליתום ולאלמנה ואכלו בשעריך ושבועו. (דברים כו, יב)

Amikor elvégezted termésed minden tizedének megadását a harmadik évben, a tizednek évében, adjad a lévinek, a jövevénynek, az árvának és az özvegynek, hogy egyenek kapuidban és jóllakjanak. (5Mózes 26:12.)

Abban az évben, – שָׁנָה – **...a tizednek évében...** – שְׁנַת הַמַּעֲשֵׂר – שאִין נוֹהֵג בָּהּ – abból a משָׁנֵי מַעֲשֵׂרוֹת – amelyben csak egy tizedet kell adni – אֵלֶּא מִעֲשֵׂר אֶחָד – שְׁנֵהֶגוּ בְשָׁנֵי שְׁנֵים עָלְפָנֶיהָ – amelyet az azt megelőző két évben kellett adni. – מֵעַתָּה – Mert minden smítától – וְשָׁנָה רִאשׁוֹנָה וְשָׁנָה שְׁלִישִׁית – számított első és második évben – אָדָּתָם – adták az első tizedet (máászér rison), – כְּמוֹ שְׁנֵעָמַר – ahogy írva van: [7] – כִּי תִקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי – és ומִעֲשֵׂר שְׁנֵי – „Mikor elveszitek Izrael fiaitól a tizedet...” – יִשְׂרָאֵל אֶת הַמַּעֲשֵׂר – וְאָכְלֹתָ – [8] – אִם יָרָא – ahogy írva van: [8] – וְעָשִׂיתָ – „És edd az Örökkévaló, te Istened színe előtt...” – וְעָשִׂיתָ – הֲרֵי שְׁמֵי – gabonádnak, mustodnak és olajodnak tizedét”. – תִּירוֹשָׁה וְיִצְהָרָה – Ez tehát két tized. – וְכֵן וְלִמְדָה כֵּן – Ez a mondat pedig azért áll itt, hogy megtanítsa neked, – בְּשָׁנָה הַשְּׁלִישִׁית – hogy a harmadik évben, – שְׁנַת הַמַּעֲשֵׂר – csak egy tizedet adnak ebből a kettőből. – וְאַיִנוּ – És melyiket? – אֶת הַמַּעֲשֵׂר – Az első tizedet. – אֶת הַמַּעֲשֵׂר – a szegények tizedét adjad, – מֵעַתָּה – mert írva van itt: – וְנָתַתָּה לְלֹוֹ – **és adjad a lévinek** – אֶת לְגֵר לִיתוּם – ami neki jár, – הֲרֵי מִעֲשֵׂר רִאשׁוֹן – vagyis az első tizedet – וְלֹוֹ מִעֲשֵׂר – [és] **a jövevénynek, az árvának és az özvegynek** – וְלֹוֹ מִעֲשֵׂר – ez a szegények tizede.

– תֵּן לָהֶם – **...hogyan egyenek kapuidban és jóllakjanak.** – וְאָכְלוּ בְשַׁעְרֵיךָ וְשָׁבְעוּ – Annyit adj nekik, – כְּדֵי שְׂבֹעוּ – hogy jóllakjanak. – אִתְּךָ – Innen mondják [bölcseink]: – אֵין פּוֹחֲתִין לְעַנִּי בְּגֵרָן – Nem adunk kevesebbet a szegénynek a szérűből, – כֵּעֲשֵׂתָ, מִיֵּתָ – kevesebbet, mint fél káv [9] búza, stb.

השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל ואת האדמה אשר נתת לנו, כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש. (דברים כו, טו)

Tekints le Szentséged hajlékából, az égből, és áldd meg népedet, Izráelt és a földet, amelyet adtál nekünk, amint megesküdtél őseinknek, a tejjel mézzel folyó országot. (5Mózes 26:15.)

עשינו מה שגזרת – **Tekints le Szentséged hajlékából...** – השקיפה ממעון קדשך – עשה אתה – most – Mi teljesítettük azt, amit Te elrendeltél nekünk, – מה שעליך לעשות – azt amit a Te kötelességed megtenni, – שאתה – mert azt mondtad: [10] – „Ha törvényeim szerint jártok..., – ונתתי גשמיכם בעתם – akkor én megadom esőzésteket a maga idejében.”

...amelyet adtál nekünk, amint megesküdtél őseinknek... – **amelyet adtál nekünk, amint megesküdtél őseinknek...** – למה לנו וקימת – hogy nekünk adod, és tartottad is magad [esküdhöz]; – ארץ זבת חלב ודבש – egy tejjel-mézzel folyó országot. [A „tejjel-mézzel folyó ország” kifejezés nem az „amint megesküdtél őseinknek”-hez kapcsolódik, Isten ugyanis sosem tett ilyen fogadalmat az ősatyáknak, [11] hanem az „a földet, amelyet adtál nekünk”-höz. A szövegrész értelme tehát: „a földet, amelyet adtál nekünk – egy tejjel-mézzel folyó országot – amint megesküdtél őseinknek.” (Nachmanidész)]

היום הנה יהיה אלהיך מצוה לעשות את החקים האלה ואת המשפטים, ושמרת ועשית אותם בכל לבבך ובכל נפשך. (דברים כו, טז)

Ezen a napon megparancsolja neked az Örökkévaló, a te Istened, hogy megtedd e törvényeket és rendeleteket; tartsd meg, és tedd meg ezeket egész szíveddel és egész lelkeddel. (5Mózes 26:16.)

היום הנה יהיה אלהיך מצוה – **Ezen a napon megparancsolja neked az Örökkévaló, a te Istened...** – בְּכָל יוֹם – Minden egyes napon – יִהְיוּ בְעֵינֶיךָ – tűnjenek neked olybá [ezek a parancsolatok], – מִיְהֵאָנָה – mintha újak lennének, – כִּי־בֹיּוֹם – mintha éppen aznap – נִצְטַוְוִיתָ עֲלֵיהֶם – parancsoltattak volna meg neked.

...tartsd meg, és tedd meg ezeket... [Ez a szövegrész feleslegesnek tetszik, hacsak nem áldásként értelmezzük, mégpedig a következőképpen:] – בַּת קוֹל מְבַרְכָתוֹ – Egy mennyei visszhang megáldja őt: – הֲבֵאתָ בְּכֹרִים הַיּוֹם – „Elhoztad ma termésed zsengejét; – תִּשָּׂנֶה לְשָׂנֶה הַבָּאָה – ismételd ezt meg jövőre is.”

והנה ביום אשר מעברו את הירדן אל הארץ אשר יהיה אלהיך נתן לך, והקמת לך אבנים גדולות ושדת אותם בשיד. (דברים כו, ב)

És lesz azon a napon, amelyen majd átvonultok a Jordán az országba, amelyet az Örökkévaló, a te Istened ad neked, állíts

אָרְזִים – A léviek arcukat először a Gerizim felé fordították – פְּנִיָּהֶם כְּלִפֵּי הַר גְּרִזִים – és az áldással kezdték: – בְּרוּךְ הָאֵשׁ – „Áldott legyen az, – וּפְתָחוּ בְּבִרְכָה – aki nem készít faragott vagy öntött bálványképet...” – לֹא יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסְכָּה וְגוֹ' – és mindkét [hegyen állók] erre azt válaszolták: Ámén! – וְהָזִרוּ וְהִפְּכוּ פְּנֵיהֶם – Ezután odafordították arcukat [a léviek] – כְּלִפֵּי הַר עֵיבָל – az Ébál felé – וּפְתָחוּ בְּקִלְלָה – belekezdték az átokba – וְאֹמְרִים – és azt mondták: [18] – אָרוּר הָאֵשׁ – „Átkozott, – אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל וְגוֹ' – aki faragott vagy öntött bálványképet készít...” – וְכֵן כָּל־ – és ugyanígy végig, – עַד אָרוּר אָשֶׁר לֹא יָקִים – egészen az „Átkozott, aki nem tartja meg ennek a Tannak a szavait...”-ig. [19]

אָרוּר מִכָּה רַעֲהוּ בְּסִתָּר, וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן. (דברים כז, כד)

Átkozott legyen, aki agyonveri felebarátját titokban! És mondja az egész nép: Ámen. (5Mózes 27:24.)

עַל לְשׁוֹן הָרַע הוּא – **...aki agyonveri felebarátját titokban...** – מִכָּה רַעֲהוּ בְּסִתָּר – Ez a rágalomra utal. [Ha ugyanis fizikailag értené az ütést, akkor mit számítana, hogy azt titokban vagy nyíltan mérik a másokra.] – רְאִיתִי – [Ezt] Mose Hádársán rabbi kommentárjában láttam: – אַחַד עֶשְׂרֵי אָרוּרִים יֵשׁ בָּאֵן – Tizenegy átok [20] szerepel itt, – וּכְנֻגָּד אֶחָד – Simonra vonatkozóan viszont – אֶחָד אָרוּר – egyetlen átok sem lett feljegyezve. – לְכַרְכוּ לְפָנַי מוֹתוֹ – Mivel [Mózes] nem szándékozott – לְפִי שְׂלֵא הִיָּה בְּלִבּוֹ – megáldani őt halála előtt, [21] – אֲחַד הַשְּׂבָטִים – ahogyan megáldotta a többi törzset, [22] – לִכְךָ לֹא רָצָה לְקַלְלוֹ – ezért megátkozni sem akarta.

בְּרוּךְ אַתָּה בְּבֹאֶךָ, וּבְרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתְךָ. (דברים כח, ו)

Áldott leszel jöveteledkor, és áldott leszel elmeneteledkor. (5Mózes 28:6.)

בְּרוּךְ אַתָּה בְּבֹאֶךָ וּבְרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתְךָ – **Áldott leszel jöveteledkor, és áldott leszel elmeneteledkor.** – לִשְׂתֵּהָ יִצְיָאָתְךָ מִן הָעוֹלָם בְּלֹא חַטָּא – Legyen a világból való távozásod bűn nélkül való, – כְּבִיאָתְךָ לְעוֹלָם – amiképpen a világba való megérkezésed is! [23]

יִתֵּן יְהוָה אֶת אִיבֵיךָ הַקָּמִים עָלֶיךָ נִגְפִים לְפָנֶיךָ, בְּדַרְךָ אַחַד יִצְאוּ אֵלֶיךָ וּבְשִׁבְעָה דְרָכִים יָנוּסוּ לְפָנֶיךָ. (דברים כח, ז)

Az Örökkévaló megvertekké teszi előtted ellenségeidet, kik ellened támadnak; egy úton vonulnak ki ellened, és hét úton futamodnak meg előled. (5Mózes 28:7.)

כֵּן דָּרָךְ – **...és hét úton futamodnak meg előled.** – וּבְשִׁבְעָה דְרָכִים יָנוּסוּ לְפָנֶיךָ – Ez a szokása azoknak, akik pánikszerűen menekülnek; – הַנִּבְהָלִים לְכָרוֹחַ – szétszóródnak minden irányba.

אזוןבן א שנתירס ית איכבב א קיפנומולטבב תרמינוט חסנל: – ינשכבב – „פקסיכ מליד וול.” [A Tóra írott szövege gyökerű ígét használ, amely kifejezetten nemi érintkezésre utal. A meszorá szerint ezt az ígétet gyökerű ígéként kell olvasni, amely általánosabb, „feküdni” jelentéssel bír.] – ותקון סופרים – הוא זה – Ez írástudás által alkalmazott finomítás.

– ללכול מפריו – בשנה הרביעית – **...megváltani...** – תחללנו – hogy ehed gyümölcsét.[31]

והיית לשמה למשל ולשנינה, בכל העמים אשר ינהגה יהוה שמה. (דברים כח, לו)
És döbbenetté leszel, példázattá és gúnyá minden nép között, ahova elvezet téged az Örökkévaló. (5Mózes 28:37.)

– לשמה – **...döbbenetté...** – כמו תמהון – Hasonló a teljes zavarodottsághoz; – אישטורדישוין – [ófranciául:] *estordison*. – כל הרואה אותה – Bárki, aki meglát – ישום עליה – megdöbben látványodon.

– למשל – **...példázattá...** – כשתבא מכה רעה על אדם – Ha szörnyű csapás ér egy embert, – יאמרו – azt mondják majd: – זו דומה למכה פלוני – „Ez éppolyan, mint az a csapás, amely X.Y.-t érte.”

– ולשנינה – **...és gúnyá...** – לשון – Ez ugyanazt jelenti, mint az, hogy – וישננתם – „Beszélj róluk...”[32] – ידברו בה – Beszélni fognak rólad [az emberek]. – וכן תרגומו – Onkelosz ugyanígy fordítja: – ולשוני – „*ulösoéj*”, – לשון ספור – azaz elbeszélteni, – ואשתעי – [mint:] „és elbeszélte.”[33]

חסת אשר לא עבדת את יהוה אלהיך בשמחה ובטוב לבב, מרב כל. (דברים כח, מז)
...azért, mert nem szolgáltad az Örökkévalót, a te Istenedet örömmel és vidám szívvel, mindennek bőségében. (5Mózes 28:47.)

– מרב כל – **...mindennek bőségében.** – בעוד שהיה לה כל טוב – Míg megvolt minden javad. [Azaz nem azért, mert mindennek bőségében voltál. Hanem: noha megvolt mindened, mégis elfordultál Tőle.]

ישא יהוה עליה גוי מרחוק מקצה הארץ כאשר ידאה הנשר, גוי אשר לא תשמע לשנו. (דברים כח, מט)
Az Örökkévaló egy népet hoz reád messziről, a föld végéről, amely repül, mint a sas, egy népet, amelynek nem hallod majd nyelvét. (5Mózes 28:49.)

– כאשר ידאה הנשר – **...repül, mint a sas...** [A „repül, mint a sas” referenciája nem a „föld végéről”-re utal, hiszen egy sas nem feltétlenül messziről repül. Az Isten által küldött ellenséget más szempontokból hasonlítja a sashoz a Szentírás. Azaz úgy fog megjelenni, mint egy sas], – פתאום – váratlanul, – וידרך מצלחת – וידרך – hatékony haladással, – ויגלו סוסיו – gyors paripákon.[34]

– שלא תכיר לשונו – **...amelynek nem hallod majd nyelvét.** – לא תשמע לשונו – Nem ismered fel nyelvüket. [„Hallani” annyit jelent, mint „megérteni,” akárcsak az itt következő idézett szentírási példákban.] – וכן – Ugyanígy: – תשמע הלוּם לפתור אותו – „...ha hallasz egy álmot, meg tudod fejteni”.[35] – וכן – Ugyanígy: – כי שמע יוסף – „...hogyan József érti őket.”[36] – אינטינדרר״א בלעז – Ófranciául: *entendre* (érteni).

האיש הרך בך והענג מאד, תרע עינו באחיו ובאשתו חיקו וביתר בנאו אשר יותיר. (דברים כח, נד)

A legelpuhultabb és legdédelgetettebb férfi is közötted irigy szemmel néz testvéreire és meghitt feleségére és gyermekeinek maradékára, akik még megmaradtak neki. (5Mózes 28:54.)

הוא הרך – **A legelpuhultabb és legdédelgetettebb férfi...** – הרך בך והענג – לשון פנוק – Az elpuhult ugyanazt [jelent], mint a dédelgetett, – הוא הענג – azaz: elkényeztetett. – ומרה – [Mivel lejjebb[37] a „leggyöngédebb és legjobban elkényeztetett” folytatásaként] a „kényeskedésből és elpuhultságból” [együtt van írva], – מוכים עליהם – ez bizonyítja, – ושניהם אחד – hogy mindkettő ugyanazt jelenti. [Hiszen ha ez két külön fogalom lenne, akkor külön állna: „leggyöngédebb a kényeskedésből és a legjobban elkényeztetett az elpuhultságból”.] – ונדעתו קצה בדבר מאוס – Noha elkényeztetett – אף על פי שהוא מפנק – és undorral tölti el bármi gusztustalanság, – ימתק לו לרעבונו – éhségében élvezettel [fogyasztja majd] – בנאו ובנותיו – fiai és leányai húsát, – עד כי תרע עינו – olyannyira, hogy **irigy szemmel néz** – בנאו הנותרים – maradék gyermekeivel szemben – מתת לאחד מהם מבשר בנאו – hogy ne adjon egyiknek

se közülük gyermekeinek húsából[38] – אחיהם – azok testvéreinek [húsából], – **אשר יאכל – amelyet ő eszik.**

– הרחמני – **A legelpuhultabb...** – הרך בך – דבר אחר – [nem elkényeztetnek értelmezendő, hanem úgy hogy] a könnyörületesekek és lágy szívűek, – מרוב רעבתנות ותאכזרו – iszonyatos éhségükben egészen elállatiasodnak – ולא יתנו – és nem lesznek hajlandóak adni – מבשר בניהם השחוטים – lemészárolt gyermekeik húsából – לבניהם הנותרים – maradék gyermekeiknek.

והשיב בך את כל מדונה מצרים אשר יגרת מפניהם, ונדבוקו בך. (דברים כח, ס)

És visszatereli rád Egyiptom minden nyavalyáját, amelyektől féltél, és hozzád tapadnak. (5Mózes 28:60.)

– מפני המכות – **...amelyektől féltél...** – כשקיו – A csapásoktól. – אשר יגרת מפניהם – azokat a rendhagyó csapásokat, – אשר יראו רואים – Mert amikor az izraeliták látták – יהיו רואים מהם – megijedtek tőlük, – שלא יבואו גם עליהם – nehogy rájuk is lesújtsanak. – תדע – Ezt bizonyítja, – שכן כתוב – az, ami a Szentírásban

כָּל הַמְחִלָּה אֲשֶׁר שָׁמְתִי – „Ha hallgatva hallgatsz... – אם שְׁמוֹעַ תִּשְׁמַע וְגוֹ' – [39]:áll – בְּמִצְרַיִם לֹא אָשִׁים עָלֶיךָ אֵי – Az ember nem tud fenyegetni senkit, – אֲלֵא בְּדָבָר שֶׁהוּא יְגוּר מִמֶּנּוּ – kivéve olyasmivel, amitől az retteg.

וְהַפִּיץ יְהוָה בְּכָל הָעַמִּים מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד קְצֵה הָאָרֶץ, וְעַבַדְתֶּם שָׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתֶּם אֹתָם וְאַבְתִּיךָ עֵץ וְאֶבֶן. (דברים כח, סד)

És elszór téged az Örökkévaló minden nép közé, a föld egyik végétől a föld másik végéig, és szolgálsz majd ott más isteneket, amelyeket nem ismertél, sem te, sem őseid, fát és követ.

(5Mózes 28:64.)

...és szolgálsz majd ott más isteneket... – וְעַבַדְתֶּם שָׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים – Ahogyan Onkelosz fordítja: [„Oly népeket szolgálsz majd ott, akik utálatosságokat imádnak.”]. – לא עֲבוֹדַת אֱלֹהִוֹת מִמֶּשׁ – Nem szó szerint bálványimádásról [van itt szó], – אֲלֵא – hanem inkább – מַעֲלִים מִסַּ וְנִגְלִיּוֹת – a bálványok papjainak. – hűbéri és fejadó fizetéséről – לְכוּמְרֵי עֲבוֹדָה זָרָה –

בְּבִקְרָתָא מִי יִתֵּן עָרֵב וּבְעָרֵב תֵּאמַר מִי יִתֵּן בִּקְרָא, מִפְּסֻד לְבָבָךְ אֲשֶׁר תִּפְסֹד וּמִמְרָאָה עֵינֶיךָ אֲשֶׁר תִּרְאֶה. (דברים כח, סז)

Reggel azt mondd: bárcsak este volna! és este azt mondd: bárcsak reggel volna! Szíved félelme miatt, ahogyan félsz, és a szemed előtt levő látvány miatt, amit látsz. (5Mózes 28:67.)

שֶׁל – **Reggel azt mondd: bárcsak este volna!...** – בְּבִקְרָתָא מִי יִתֵּן עָרֵב – Bárcsak az elmúlt este volna. [Nem általában véve este, hanem az előző este, csekélyebb számú gondokkal, bajokkal, ahogy a továbbiakban kifejtésre kerül.]

– **...és este azt mondd: bárcsak reggel volna!..** – וּבְעָרֵב תֵּאמַר מִי יִתֵּן בִּקְרָא – Aznap reggel. – שֶׁהֲצָרוֹת מִתְחַזְּקוֹת תָּמִיד – Mert a gyötrelmek egyre fokozódnak; – וְכָל שְׁעָה מְרַבָּה קִלְלָתָהּ מִשְׁלֹפְנֵיהָ – minden egyes óra átka túltesz az előzőén.

וְלֹא נָתַן יְהוָה לָכֶם לֵב לְדַעַת וְעֵינַיִם לְרֹאוֹת וְאָזְנוֹת לִשְׁמָע, עַד הַיּוֹם הַזֶּה. (דברים כט, ג)

De nem adott nektek az Örökkévaló szívet, hogy megértsétek, sem szemeket, hogy lássátok, sem füleket, hogy meghalljátok azokat, mind e mai napig. (5Mózes 29:3.)

– **De nem adott nektek az Örökkévaló szívet, hogy megértsétek...** – הוּא – **hogy felismerjétek az Örökkévaló szeretetét,** – וְנִדְבַק בּוֹ – és ragaszkodjatok hozzá...

– **...mind e mai napig.** – שָׁמַעְתִּי – Hallottam, – וְשָׂאוֹתוֹ הַיּוֹם – hogy azon a napon – שָׁנַתֵּן מֹשֶׁה סֵפֶר הַתּוֹרָה לְבְנֵי לֵוִי – amikor Mózes átadta a

Tóratekeresztet a lévieknek, – וַיִּתְּנָה אֶל הַלֵּוִיִּם בְּנֵי לֵוִי – [ahogy írva van:[40] „Mózes felírta ezt a tanítást] és átadta azt a papoknak Lévi fiainak”. – וַיֵּאמְרוּ לוֹ – בָּאוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מֹשֶׁה – Izrael népe Mózes elé ment – és azt mondták neki: – מֹשֶׁה רֵבִינוּ – Mózes mesterünk, – מִי אֵינוּ עֹמְדִינוּ בְּסִינַי – mi is ott álltunk a Szináj hegyén, – וְקִבְּלֵנוּ אֶת הַתּוֹרָה – mi is megkaptuk a Tórát, – וְמָה אַתָּה מְשַׁלֵּיט אֶת בְּנֵי שִׁבְטֶיךָ עָלֵינוּ – nekünk [is] átadatott, – וַיִּתְּנָה לָנוּ – miért tetted hát uralkodóvá törzsedet [a léviket], – וַיֵּאמְרוּ לָנוּ יוֹם מָחָר – hogy azt mondhassák majd nekünk: – לֹא לָכֶם נִתְּנָה – „Nem nektek lett adva [a Tóra], – לָנוּ נִתְּנָה – [csak] nekünk lett átadva!” – וַשָּׂמַח מֹשֶׁה עַל הַדְּבָר – Megörült ennek Mózes mesterünk, – וַעַל זֹאת אָמַר לָהֶם – és ekkor mondta nekik:[41] – הַיּוֹם הַזֶּה הִבְנֵיתִי – „Ezen a napon lettél... népe...” – וְהַיּוֹם הַזֶּה הִבְנֵיתִי לָעַם וְגוֹ' – Ezen a napon ismertem fel, – וְשָׂאֲתָם דְּבָקִים – hogy ti ragaszkodtok hozzá – וְהִתְפַּצְּצִים – és akarjátok az Örökkévalót.

[1] A teljes vers: „Búza és árpa, szőlő, füge és gránátalma országába, olajfa és méz országába” (5Mózes 8:8).

[2] Ennek a bogyónak az olaja a gyümölcsön belül üregecskében gyűlik össze, azaz nem a gyümölcs húsában található.

A *bikurium* beszolgáltatásának kötelezettsége erre és nem a többi olívaajtára vonatkozik.

[3] 3. vers.

[4] 1Mózes 31:23., 29.

[5] Uo. 46:27.

[6] 3. vers.

[7] 4Mózes 18:26.

[8] 5Mózes 14:23.

[9] Kb. 0,69 l.

[10] 3Mózes 26:3-4.

[11] A „tejjel mézzel folyó ország”-ról ugyanis nincs említés az Ősatyáknak (1Mózes 15:18.), ez először az Egyiptomból kivonuló nemzedéknek hangzott el (2Mózes 3:8.).

[12] A folyó medrében, amikor a víz csodás módon kettéválik az izraeliták előtt (Jósuá 3:15-17.).

[13] Uo. 4:9.

[14] Uo. 20.

[15] 35b.

[16] Lásd 2Mózes 3:7.

[17] 32a.

[18] 5Mózes 27:15.

[19] Uo. 26.

[20] Valójában tizenkettő, de a tizenkettedik (26. vers) bárki olyan ellen irányul, aki elutasítja a Tóra megtartását, vagyis egy mindenre és a nép egészére kiterjedő átok.

[21] Mivel Simon törzsének vezetője, Zimri volt az, aki a moabita lányok csábításának nem tudott ellen állni, és nyilvánosan paráználkodott (4Mózes 25:14.). Lásd az 5Mózes 33:7-hez írt Rási-kommentárt.

[22] Uo. 33. fej.

[23] Ámde akkor hogyan magyarázzuk az „Átkozott leszel jövedeledkor, és átkozott leszel elmeneteledkor” (28:19.) verset? Rási szerint ez azt jelenti, hogy „Amiképpen a világba is teljesített parancsolatok érdeme nélkül érkeztél, ugyanúgy a világból is érdemek nélkül fogsz távozni” (*Zichron Móse*).

[24] 3Mózes 26:14-46.

[25] 3Mózes 26:14.

[26] Uo. 21.

[27] 5Mózes 28:15.

[28] Uo. 21.

[29] Uo. 22.

[30] 3Mózes 26:19. Lásd még Rási kommentárját *uo*.

[31] A szőlőskert negyedik évében termett gyümölcsöt Jeruzsálemben kell elfogyasztani, vagy pénzzé kell tenni, hogy azon az ember ételt vegyen Jeruzsálemben, és azt ott elfogyassza (lásd 3Mózes 19:24.).

[32] 5Mózes 6:7.

[33] Jákob Lábánnak (1Mózes 29:13.).

[34] Rási itt a *Jeremiás* 4:13 szóhasználatára utal.

[35] 1Mózes 41:15.

[36] Uo. 42:23.

[37] 56. vers.

[38] 55. vers.

[39] 2Mózes 15:26.

[40] 5Mózes 31:9.

[41] Uo. 27:9.